

657.336

Снігурська Л.П., к.е.н., доцент

Начальник управління Департаменту бухгалтерського обліку

Національного банку України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИЗНАННЯ ДОХОДІВ ЗА ЗНЕЦІНЕНИМИ КРЕДИТАМИ

В статті досліджено методичні аспекти бухгалтерського обліку процентних доходів за знеціненими кредитами банків. Критично проаналізовано рекомендації МСБО та МСФЗ до подальшої оцінки кредитних операцій. Розкрито суть амортизованої собівартості як методу подальшої оцінки фінансових інструментів, наведено методику нарахування процентних доходів за кредитними операціями банків із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. Розроблено процедуру відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій нарахування процентних доходів за знеціненими кредитами. Запропоновано до застосування три методики амортизації дисконту, що виникає як різниця між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка та номінальною процентною ставкою доходів за наданими кредитами: віднесення різниці на рахунки з обліку неамортизованого дисконту, розподіл різниці за рахунками неамортизованого дисконту та сформованого резерву, та відображення різниці за рахунками неамортизованого дисконту та процентних доходів.

Ключові слова: бухгалтерський облік, банки, процентні доходи, знецінені кредити, амортизована собівартість, ефективна ставка відсотка, дисконт, резерви.

L. Snigurska

National bank of Ukraine

CONTROVERSAL ISSUES OF THE ACCOUNTING OF THE REVENUES ON THE IMPAIRED CREDITS

The article refers to the research of the methodical aspects of the accounting of revenues on the impaired bank credits. The recommendations of IFRS and IFS, relating financial instruments subsequent measurement, are analyzed. The meaning of the amortized cost as a method of financial instruments subsequent measurement is explained, as well as the methodology of the interests calculation on bank credit operations by using the effective interest rate, is presented. The author developed the procedure of the accounting of the interests on impaired credits. Three methods of the accounting of discount, which appears as a difference between the sum of interests recognized by the effective interest rate and by the nominal interest rate, are suggested. The following methods refer to the attribution of the appeared difference on the account of unamortized discount, the division of the sum between the accounts of the unamortized discount and the reserve, and the presentation of the difference on the accounts of unamortized discount and interest revenues.

Key words: accounting, banks, interest revenues, impaired credits, amortized cost, effective interest rate, discount, reserves.

Снигурская Л.П.

Национальный банк Украины

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ПРИЗНАНИЯ ДОХОДОВ ЗА ОБЕСЦЕНЕННЫМИ КРЕДИТАМИ

В статье исследовано методические аспекты бухгалтерского учета процентных доходов за обесцененными кредитами банков. Критически проанализировано рекомендации МСБО и МСФЗ по дальнейшей оценке кредитных операций. Раскрыто сущность амортизированной себестоимости как метода дальнейшей оценки финансовых инструментов, приведена методика начисывания процентных доходов за кредитными операциями банков с использованием метода эффективной ставки процента. Разработано процедуру отображения на счетах бухгалтерского учета операций по начислению процентных доходов за обесцененными кредитами. Приложено к применению три методики амортизации величины дисконта, который возникает как разница между суммой рассчитанных за эффективной ставкой процента и номинальной процентной ставкой доходов за предоставленными

кредитами: отнесение разницы на счета по учету неамортизированного дисконта, распределение разницы между счетами неамортизированного дисконта и сформированного резерва, а также отображение разницы на счетах неамортизированного дисконта и процентных доходов.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, банки, процентные доходы, обесцененные кредиты, амортизированная себестоимость, эффективная ставка процента, дисконт, резервы.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним із складних методологічних питань бухгалтерського обліку фінансових активів загалом, та наданих кредитів зокрема, є питання щодо правильності розрахунку та відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності процентних доходів за знеціненими фінансовими активами. Враховуючи те, що Міжнародні стандарти фінансової звітності, на яких будуються методики бухгалтерського обліку банків, мають рекомендаційний характер та не містять докладних норм стосовно вказаного питання, такі конкретні методики, з урахуванням особливостей організації бухгалтерського обліку саме в банківській системі України, мають бути розроблені або Національним банком як регулятором, або кожним банком самостійно в межах власної облікової політики. Особливої гостро вказана проблема постає в зв'язку з необхідністю, згідно з Податковим кодексом України, віднесення до оподаткованого прибутку банків сум доходів і витрат за знеціненими кредитами.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання бухгалтерського обліку кредитних операцій банків як фінансових інструментів досліджувалося в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів, з-поміж яких важливу роль відіграють праці Л.М. Кіндрацької [1], П.М. Сенища, В.І. Ричаківської, М.Л. Лапішко [2], О.В. Небильцової, Р.С. Коршикової, Л.І. Лукьяненка, В.В. Ходзицької [3], С.Дж. Райана [4]. Разом з тим, питання методики бухгалтерського обліку знецінених кредитів та процентних доходів за ними, а також проблемні аспекти відображення різниць між сумами нарахованих доходів за номінальною та ефективною ставками відсотка після визнання зменшення корисності активу, не знайшли відображення в наукових публікаціях, що визначає актуальність теми дослідження.

Цілі статті. Цілі статті полягають в розробці методики відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій із визнання процентних доходів за знеціненими кредитами, а також у розробці процедур обліку різниці між процентними доходами, нарахованими за номінальною та ефективною ставками відсотка, для знецінених кредитів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до Законів України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [5] та «Про банки і банківську діяльність» [6] вимоги до бухгалтерського обліку банків України встановлюються Національним банком України згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ).

В МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка» [7] визначено, що категорія «позики і дебіторська заборгованість» після первісного визнання обліковується за амортизованою собівартістю, що визначається як сума, за якою фінансовий актив оцінюється під час первісного визнання, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація (іншими словами, розподіл) будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективною ставки відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резерву) унаслідок зменшення корисності або неможливості інкасації [7, п.9]:

$$Am\ c/v = Перв/в - N_{пор} \pm АмРіз_{нак} - Знец, \quad (1)$$

де Ам с/в – амортизована собівартість; Перв/в – первісна вартість; $N_{\text{пог}}$ – погашена основна сума боргу; АмРізн_{нак} – накопичена амортизація різниці між цією первісною сумою та сумою погашення; $\text{Різн} = \text{Перв/в} - (N + \%)$, де N – основна сума боргу (номінал); % – загальна сума процентів за весь період дії інструменту; Знец – сума загального визнаного збитку від знецінення (зменшення корисності). За правилами бухгалтерського обліку в банках України визнається шляхом формування резерву.

Враховуючи зазначені вимоги, відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління НБУ 27.12.2007 №481(далі – Інструкція НБУ № 481), банк має оцінювати кредити після первісного визнання за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка [8]. За цією вартістю кредити відображаються в Звіті про фінансовий стан, тобто для кредитів амортизована собівартість є їх балансовою вартістю – тою сумою, яка розкривається в окремій статті фінансової звітності «Кредити та заборгованість клієнтів» [9]. Інструкція НБУ № 481 додатково уточнює, що балансова вартість (амортизована собівартість) для наданого кредиту як фінансового активу складається з основної суми боргу (яка ще не погашена), нарахованих процентів до отримання (ще не погашених боржником), неамортизованої премії (дисконту), суми визнаного зменшення корисності, та визначається за формулою:

$$\text{Ам с/в} = N_{\text{непог}} + \%_{\text{нар}} \pm \text{Д/П}_{\text{неам}} - \text{Рез}, \quad (2)$$

де $N_{\text{непог}}$ – непогашена основна сума боргу; $\%_{\text{нар}}$ – нараховані і непогашені проценти; Д/П_{неам} – недоамортизована частина дисконту/премії, що були сформовані під час первісного визнання; Рез – резерв, що дорівнює загальній сумі збитку від зменшення корисності (знецінення), що накопичена за весь період дії кредитної угоди (до поточної дати, на яку здійснюється розрахунок).

Таке уточнення узгоджується з Планом рахунків банків України [10], який передбачає для обліку визначених вище елементів окремі синтетичні рахунки, що дають можливість отримати інформацію про юридичні вимоги до боржника (залишок основної суми боргу; нарахованих за номінальною ставкою, згідно з договором, та ще не сплачених процентів; за окремими рахунками – прострочені суми основного боргу та процентів), економічну оцінку майбутньої вигоди, що очікується від інструмента (загалом сума всіх рахунків з обліку балансової вартості), а також про економічну оцінку суми економічних вигод, що первісно очікувалися і вже втрачені з огляду на погіршення кредитоспроможності позичальника (резерв).

На рівні фінансової звітності залишки за усіма окремими синтетичними рахунками з обліку кредиту подаються у відповідності вимогам МСФЗ за єдиною статтею – фінансовий актив, оцінений за амортизованою собівартістю. Проте МСФЗ не висувають конкретних вимог до розкриття інформації про вплив окремих суттєвих подій на вартість фінансового активу на окремому синтетичному рахунку. Це – сфера кожної окремої юрисдикції (країни, галузі), кожного окремого суб'єкта, що застосовують МСФЗ з метою складання фінансової звітності.

За кредитами як активами, що визнаються борговими інструментами, дохід отримується у вигляді процентів – плати за користування боржником тимчасово вільними коштами кредитора.

Відповідно до МСБО 18 «Дохід» проценти мають визнаватися із застосуванням методу ефективної ставки відсотка, наведеного в МСБО 39 [11], як доходи у Звіті про прибутки і збитки. **Ефективна ставка відсотка** – це ставка, яка точно дисконтує попередньо оцінені майбутні платежі або надходження грошових коштів протягом очікуваного строку дії фінансового інструмента (та, якщо доцільно, протягом коротшого періоду) до чистої балансової вартості фінансового активу чи фінансового

зобов'язання [7]. Тобто ефективна ставка – це внутрішня норма дохідності боргового фінансового активу, яка відображає реальну вигоду від роботи активу, порівнюючи загальну суму інвестованих коштів та суми отриманих від інвестиції коштів, з урахуванням часу їх отримання.

Визнання доходу відображає, яка частина майбутньої економічної вигоди, що очікувалася на початок поточного періоду, в цьому поточному періоді вже реалізувалася і до цього поточного періоду відноситься. Тому визнання доходу одночасно коригує балансову вартість активу:

Дебет Актив (вплив на Звіт про фінансові результати)

Кредит Дохід (вплив на Звіт про прибутки і збитки)

Ефективна ставка відрізняється від номінальної ставки, що використовується з метою визначення додаткових, порівняно з основною наданою йому сумою, юридичних вимог до позичальника щодо сплати ним коштів кредиторам. Номінальна ставка відсотка, як показник та інструмент розрахунку доходів за кредитами, не є об'єктом регулювання МСФЗ, оскільки не використовується безпосередньо для оцінки вартості активу чи доходу, створеного цим активом.

Разом з тим, нормативні акти НБУ, що регулюють процедури оцінки, зменшення корисності та нарахування процентних доходів за активними кредитними операціями, пробудовані з урахуванням вимог МСФЗ до визнання фінансових інструментів. Так, Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 №255 (далі – Правила НБУ № 255) встановлено, що процентні доходи визнаються за рахунками процентних доходів і витрат за класом 6 із застосуванням **методу ефективної ставки відсотка**. Одночасно нарахування процентів до отримання (тобто визначення додаткових до основної суми юридичних прав вимоги боргу від позичальника) здійснюється за **номінальною процентною ставкою**, яка передбачена умовами договору (випуску), і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3. Амортизація дисконту (премії), який (яка) по суті є додатковою частиною процентного доходу (частиною, на яку зменшується процентний дохід) порівняно з основними юридичними умовами, здійснюється одночасно з нарахуванням процентів [12]:

1) у разі наявності дисконту під час первісного визнання:

Дебет xxx8 Нараховані доходи (*елемент балансової вартості кредиту*)

Дебет xxx6 Дисконт (*елемент балансової вартості кредиту*)

Кредит 6 клас Процентні доходи (*стаття Звіту про прибутки і збитки*)

2) у разі наявності премії під час первісного визнання:

Дебет Нараховані доходи (*елемент балансової вартості кредиту*)

Кредит Премія (*елемент балансової вартості кредиту*)

Кредит Процентні доходи (*стаття Звіту про прибутки і збитки*)

Слід звернути увагу також на порядок розрахунку сум визнаних процентних доходів та нарахованих до отримання процентів [13]:

1) **процентні доходи** за поточний період $D\%$, що мають бути визнані в Звіті про прибутки і збитки (6 клас Плану рахунків банків), розраховуються як добуток амортизованої собівартості на початок періоду A_m с/в_{поч} (працюючої суми інвестиції, яка ще заробляє дохід) та ефективної ставки відсотка відповідної тривалості i_{ef}^* :

$$D\% = A_m \text{ с/в}_{\text{поч}} \times i_{ef}^* \quad (3)$$

2) **нараховані проценти** до отримання за поточний період, що уособлюють частину юридичних прав вимоги, розраховуються згідно з умовами договору. Як правило, їх розмір визначається як добуток непогашеної суми основного боргу на початок періоду $N_{непог. \text{ поч.}}$ та номінальної ставки відповідної тривалості i_n^* :

$$\%_{\text{нар}} = N_{\text{непог поч.}} \times i_{\text{д}}^* \quad (4)$$

Різниця між сумами процентних доходів та нарахованих процентів є тією частиною дисконту (премії), що має бути розподілена (амортизована) та визнана як елемент процентного доходу. Нагадаємо, що дисконт (премія) як елемент балансової вартості кредиту може включати в себе додаткові комісії, що безпосередньо пов'язані зі створенням фінансового активу; прибуток/збиток першого дня, що уособлює різницю між процентами, які отримуватимуться за фактичними умовами договору, та процентами, що передбачалося отримати за ринковими умовами, які змінилися.

Враховуючи, що під час розрахунку ефективної ставки всі обставини та умови кредитного договору (у тому числі комісії, ринкові та фактичні ставки) були враховані, за такого підходу загальна сума дисконту/премії повністю амортизовується (перенесеться на процентні доходи) до кінця строку дії кредиту.

Однак, такий варіант можливий у випадку дотримання первісних умов і припущень, зокрема, за відсутності дострокових або незапланованих платежів, прострочень та інших фактів зменшення корисності.

Тому у випадку знецінення кредиту (виникнення збиткових подій, що впливають на майбутні грошові потоки через їх скорочення або віддалення в часі), виникають певні ускладнення під час відображення в обліку процентних доходів за ним.

Так, параграф К393 МСБО 39 вимагає продовження визнання процентних доходів із застосуванням ставки відсотка, використаної для дисконтування майбутніх грошових потоків з метою оцінки збитків унаслідок зменшення корисності [7], після часткового списання фінансового активу у результаті виникнення таких збитків. Аналогічна норма міститься також в Інструкції НБУ № 481 [8, р. I, п. 1.32].

Оскільки для дисконтування очікуваних грошових потоків під час визнання зменшення корисності за кредитами використовується ефективна ставка відсотка, то і для подальшого визнання процентного доходу за вже знеціненим кредитом також застосовується ефективна ставка. При цьому для розрахунку суми процентного доходу використовується ідентичний підхід: добуток амортизованої собівартості та ефективної ставки відповідної тривалості.

Водночас постає питання про перелік рахунків, що мають кореспондувати з рахунком процентних доходів під час визнання процентного доходу за знеціненим кредитом. Для визначення таких рахунків доцільно застосувати умовний приклад: основна сума кредитного боргу – 120 000 грн; первісна сума комісії, що була отримана (дисконт) – 3 600 грн; первісний строк – 12 місяців; номінальна процентна ставка – 12% річних (фіксована); метод нарахування - 30/360; умови погашення основної суми боргу – в кінці строку дії угоди; умови погашення процентів – щомісяця. За таких умов розрахована місячна ефективна процентна ставка – 1,2711%.

Припустимо, що клієнт, який до цього часу здійснював платежі точно за графіком, в кінці 6 місяця не сплатив проценти. У такому разі ці проценти визнаються простроченими. Прострочення платежів – це збиткова подія, яка вимагає розрахунку суми знецінення. За результатами аналізу фінансового стану позичальника за кредитом було створено резерв у розмірі 40 000 грн.

У результаті балансова вартість кредиту за елементами, як визначено вимогами НБУ, станом на кінець 6 місяця становить:

Основна сума боргу (2062)	= 120 000
Неамортизований дисконт (2066)	= (1 868)
Нараховані проценти, прострочені (2069)	= 1 200
<u>Резерв під знецінення (2400)</u>	<u>= (40 000)</u>
Загальна балансова вартість	= 79 332

Проте відповідно базовому плану погашення (за відсутності збиткових подій) балансова вартість активу становить:

Основна сума боргу (2062)	= 100 000
Неамортизований дисконт (2066)	= (1 868)
<u>Нараховані проценти (2068)</u>	<u>= 0</u>
Загалом балансова вартість	=118 132

Таким чином, «знецінена» балансова вартість відрізняється від «планової» за рахунок двох чинників:

- 1) простроченої суми процентів, яка збільшує балансову вартість порівняно з плановою;
- 2) суми резерву, яка зменшує балансову вартість кредиту порівняно з плановою.

Залежно від співвідношення цих двох чинників сума фактичної (знеціненої) балансової вартості не дорівнює плановій. Фактична балансова вартість активу нижча за планову за рахунок сформованого резерву, або перевищує її у випадку перевищення простроченого основного боргу та нарахованих процентів над загальною сумою сформованих резервів.

Разом з тим, визнання процентних доходів у наступних періодах не відрізняється від класичного методу нарахування – розраховується множенням фактичної амортизованої собівартості на первісно розраховану ефективну ставку.

В таблиці 1 наведено розрахунок сум процентних доходів на кінець сьомого періоду.

Таблиця 1

Порівняння сум нарахованих та процентних доходів за плановими та фактичними умовами

Показник	За планом	Фактично, з урахуванням знецінення
Нараховані проценти, грн	$120\,000 \times 12\%/12 \text{ міс} \times 1 \text{ міс}$ = 1 200	$120\,000 \times 12\%/12 \text{ міс} \times 1 \text{ міс}$ = 1 200
Процентні доходи, грн	$118\,132 \times 1,27\% = \mathbf{1501}$	$79\,332 \times 1,27\% = \mathbf{993}$
Різниця, грн	$1501 - 1\,200 = \mathbf{+301} \rightarrow$ амортизація дисконту	$993 - 1\,200 = \mathbf{-207} \rightarrow ?$
Бухгалтерські проведення	Дебет 2068 % _{нар} = 1 200 Дебет 2066 Д = 301 Кредит 6026 Д% = 1 501	Дебет 2068 % _{нар} = 1 200 Кредит ??? = 207 Кредит 6026 Д% = 993

Отримані результати засвідчили, що застосування ефективної ставки відсотка до амортизованої собівартості, яка включає в себе резерв, реалізує принцип обережності та виконує вимогу МСБО 18 щодо визнання доходу у разі невпевненості в його отриманні: дохід визнається тільки від робочої частини активу. Незважаючи на застосування єдиної ефективної ставки для активу до та після знецінення, сума процентних доходів за знеціненими активами менша порівняно із аналогічним показником для незнецінених активів (993 грн. та 1501 грн. відповідно)

При цьому, згідно з правилами бухгалтерського обліку в банках, нарахування процентів продовжує здійснюватися, виходячи з юридичної форми: оскільки у договір зміни не вносилися, проценти нараховуються у тій сумі, що розрахована при первісному визнанні – 1200,00 грн.

За результатами вирішеного прикладу виникають питання про те, яким чином амортизувати дисконт та на яких рахунках відображати різницю між сумою нарахованих за номінальною та визнаних за ефективною ставкою процентів.

Відсутність інформації про методику обліку таких сум в нормативних актах НБУ та міжнародних стандартах обліку та звітності, вимагає проведення подальшого дослідження, що дозволить досягти поставлених на початку дослідження цілей.

Обов'язковим, крім вказаних вище моментів щодо нарахування та розрахунку суми визнаних процентів, є виконання наступної умови: зазначена різниця має бути відображена, з одного боку, як частина процентного доходу в 6 класі (Звіті про прибутки і збитки), а з іншого боку – скоригувати балансову вартість кредиту.

В такому випадку доцільним стає формування трьох варіантів розв'язання поставленої задачі.

1 варіант. Відповідно до роз'яснення НБУ, надісланого листом від 28.12.2009 №12-111/1788-24217, будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів за фінансовими інструментами відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів [14]. Виходячи з цього, запропоновано всю суму різниці відносити на рахунок з обліку неамортизованого дисконту (премії). Тоді процентний дохід за 7 період буде відображений в обліку одним складним проведенням:

Дебет 2068 %_{нар} = 1 200

Кредит 2066 Дисконт = 207

Кредит 6026 Д% = 993

або двома простими:

Дебет 2068 %_{нар} = 1 200

Кредит 6026 Д% = 1200

Дебет 6026 Д% = 207

Кредит 2066 Дисконт = 207

Запропонований вище підхід має певні недоліки:

- дисконт на кінець дії угоди не буде амортизований повністю, що протирічить логіці методу ефективної ставки відсотка. Більше того, в результаті сума за рахунком дисконту може бути навіть більшою, ніж була під час первісного визнання, або, навпаки, перетворитися на премію. Крім того, оскільки загальний описаний у нормативних актах підхід подає лише один варіант проводки з рахунком дисконту/премії – їх амортизацію на процентні доходи, є ризик того, що на дату погашення банк відобразить «повну амортизацію» такого дисконту/ премії. В результаті у Звіті про прибутки і збитки буде визнана повна сума процентних доходів – без врахування знецінення кредиту, що призведе до викривлення показників фінансової звітності;

- за визначених умов рахунок неамортизованого дисконту/премії частково перебирає на себе функцію резерву, тобто суми за рахунком резерву буде недостатньо для списання фактично недоотриманої суми;

- нормативні акти НБУ, зокрема, Інструкція НБУ №481, не містять рекомендацій до застосування рахунку дисконту/премії в процесі погашення або списання кредитної заборгованості.

2 варіант. Згідно з Інструкцією НБУ № 481 сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення/повернення кредиту [8, р. I, п 1.8]. За такої умови, різниця між сумою процентів за номінальною і ефективною ставками відсотка розподіляється на дві частини: суму амортизації дисконту/премії за планових умов та

решту різниці, що, як результат впливу факту знецінення, відноситься на рахунок резерву.

Відповідно, проведення з визнання процентного доходу за знеціненим кредитом представлено у складному вигляді:

Дебет 2068 % _{нар}	= 1 200 = 120 000 × 1% × 1міс	} 1501
Дебет 2066 Дисконт	= 301 = (118 132 × 1,27%) – 1 200	
Кредит 2400 Резерв	= 508 = 993 – 1200 – 301	} 1501
Кредит 6026 Д%	= 993 = 79 332 × 1,27%	

Або набуває спрощеної форми:

Дебет 2068 % _{нар}	= 1 200
Кредит 6026 Д%	= 1 200
Дебет 2066 Дисконт	= 301
Кредит 6026 Д%	= 301
Дебет 6026 Д%	= 508
Кредит 2400 Резерв	= 508

Незважаючи на позитивні результати дослідження і виконання двох встановлених вимог, наведений вище метод має певні недоліки:

- виникнення додаткового бухгалтерського проведення, що ускладнює внутрішні методичні та технічні аспекти організації обліку банку;

- необґрунтованість використання рахунку резерву в кореспонденції з рахунком доходів (напротивагу рахунку витрат), за відсутності такого проведення в нормативних актах з бухгалтерського обліку НБУ. Застосування такого проведення може бути визнано органами контролю як неправомірна дія, що в результаті спотворює суму оподаткованого прибутку та показники економічних нормативів. Крім того, у випадку невідкриття синтетичного рахунку сформованого резерву, інформація про суми загальних збитків за весь період використання інструменту може бути втрачена, та, відповідно, не відображена у Звіті про прибутки і збитки;

- необхідність ведення бази амортизації дисконту/премії за планом, що також ускладнюється необхідністю здійснення проведення протягом періоду, за який були розраховані планові суми амортизації, якщо виникає потреба таких проведення (наприклад, погашення чи зміна умов кредитування протягом періоду). В такому випадку доцільним стає проведення паралельного, напротивагу заздалегідь прорахованому, розрахунку суми амортизації дисконту/премії за відповідний період.

Процедура проведення паралельного розрахунку суми амортизації дисконту/премії передбачає виконання чотирьох послідовних кроків: 1) маючи плановий графік грошових потоків, розрахувати теперішню вартість (PV) станом на початок і кінець поточного періоду; 2) визначити різницю між цими теперішніми вартостями; 3) визначити суму планових нарахованих процентів, використовуючи номінальну ставку та планову непогашену основну суму (тобто без урахування прострочених, реструктуризованих (сплата яких була перенесена порівняно з первісним графіком) сум основного боргу; 4) до суми різниці, визначеної у пункті (2), додати суму нарахувань, визначену в пункті (3) та вирахувати суми запланованих на цей період виплат основної суми і процентів.

Незважаючи на складність додаткового розрахунку, зазначений підхід має суттєві переваги:

+ дисконт/ премія буде повністю амортизований; погашення кредиту або його списання здійснюватиметься у звичайному режимі;

+ дисконт /премія відобразатиме лише реальний розподіл і визнання комісій, прибутку/збитку першого дня, - суми, що первісно були відображені за цим рахунком;

+ можливість визначити, до якої балансової вартості можна повернутися у разі відновлення корисності (МСБО 39 вимагає, щоб у разі наявності доказів відновлення корисності попередньо визнаний збиток від зменшення був змінений на зворотний (тобто сторнований); при цьому така зміна не має призводити до становища, коли балансова вартість фінансового активу буде перевищувати ту собівартість, яку він мав би, якби зниження корисності не було визнане);

+ за такого підходу наприкінці строку дії інструмента за рахунком резерву залишається рівно та сума, яка потрібна для списання юридичних сум боргу (основного і процентів), які позичальник несанкціоновано, з точки зору умов договору, не погасив.

Саме такий варіант застосовує НБУ в своїй обліковій політиці.

3 варіант. Полягає в передбаченні, під час визнання процентного доходу, наступних сум:

- амортизації дисконту/премії у планових сумах, як представлено варіанті 2;
- різниці між сумою процентів за ефективною ставкою з віднесенням суми амортизації дисконту/премії на рахунок нарахованих доходів.

У такому разі, використовуючи дані прикладу 1, здійснюється складне бухгалтерське проведення:

Дебет 2068 %_{нар} = 692

Дебет 2066 Дисконт = 301

Кредит 6026 Д% = 993

або два простих проведення:

Дебет 2068 %_{нар} = 692

Кредит 6026 Д% = 692 } 993

Дебет 2066 Дисконт = 301

Кредит 6026 Д% = 301

До переваг даного методу належать:

+ ті ж, що і під час застосування другого варіанту - дисконт/премія амортизовуються повністю; відображають лише первісно визнані дисконти/премії; легше виокремити «планову» частину балансової вартості;

+ не застосовується рахунок резерву, що є елементом структури статистичної, наглядної та податкової звітності; рахунок резерву збережено в межах сфери регламентації для контролюючих органів.

Разом з тим, існує низка недоліків даного методу:

- по-перше, аналогічно до 2 варіанту, запропонований метод передбачає паралельний розрахунок «планової» методики амортизації дисконту, якщо кредит знецінений або змінено умови;

- застосування рахунку процентних доходів суперечить чинній методиці обліку нарахованих доходів: відповідно затвердженим положенням, за рахунком нарахованих доходів відображається юридична форма зобов'язання боржника у вигляді процентів та визначається, яка сума коштів, додатково до основного боргу, згідно умов договору потребує сплати (з іншого боку – яку суму процентів від нього банк має право вимагати в суді, якщо виникне потреба);

- складність відображення в обліку погашення процентів, якщо клієнт принесе більше, ніж відображено за рахунком, але в межах суми за умовами договору;

- можливість виникнення ситуації, у випадку суттєвого знецінення активу, коли сума сформованого резерву досягає 100%, а отже загальна сума залишку за рахунком може мати кредитове сальдо. Такий результат неможливий за чинного законодавства НБУ, оскільки всі рахунки нарахованих доходів є активними.

З метою розв'язання вказаних проблем запропоновано в межах синтетичного рахунку нарахованих доходів виокремити два аналітичні рахунки – для обліку

«юридичних» нарахованих процентів та для обліку решти різниці. Однак при цьому не зникають проблеми з побудовою роботи такого аналітичного рахунку, оскільки в багатьох випадках він може мати кредитовий залишок.

Висновки. Отже, побудова методології бухгалтерського обліку фінансових інструментів, згідно з МСФЗ, передбачає необхідність застосування професійних суджень та розробки конкретних методик, які можуть відрізнитися і все ж задовольняти загальні принципи, викладені в МСФЗ. В результаті проведеного дослідження розроблено методичні рекомендації бухгалтерського обліку операцій із визнання процентних доходів за знеціненими кредитами. Розкрито три методики обліку різниці між процентними доходами за знеціненими кредитами, нарахованими за номінальною та ефективною ставкою відсотка, визначено переваги та недоліки кожної методики, а також визнано за доцільне формувати аналітичні рахунки для відображення сформованих різниць.

Література:

1. Фінансовий облік у банках [Текст] : навч. посібник / [А. М. Герасимович, Л. М. Кіндрацька, О. В. Боришкевич та ін.] ; за заг. ред. А. М. Герасимовича ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2010. - 549 с.
2. Оцінювання фінансових інструментів банку за Міжнародними стандартами фінансової звітності: навч. посібник / П. М. Сенищ, В. І. Ричаківська, М. Л. Лапішко, Л. П. Снігурська. – К. : УБС НБУ, 2009. – 451 с.
3. Облік і звітність за міжнародними стандартами : навч. посіб. / О. В. Небильцова, Р. С. Коршикова, Л. І. Лук'яненко, В. В. Ходзицька. – К. : КНЕУ, 2010. – 453 с.
4. Ryan S. G. Financial Instruments and Institutions: Accounting and Disclosure Rules / S. G. Ryan. – 2007. – 510p.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : закон України : офіц. текст : від 16.07.1999 № 996-XIV – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України : Затв. постановою Правління НБУ 07.12.2000 № 2121-III – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України , затверджена постановою Правління НБУ 27.12.2007 №481 (зі змінами)
9. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]: Затв. постановою Правління НБУ від 24.10.2011 № 373. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [Електронний ресурс] : Затв. постановою Правління НБУ від 17.06.2004 № 280 – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [Електронний ресурс] : Затв. постановою Правління НБУ 18.06.2003 №255. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Методичні рекомендації щодо розрахунку ефективної ставки відсотка за фінансовими інструментами в банках України [Електронний ресурс] : Схвалені постановою Правління НБУ від 01.06.2011 №171. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Роз'яснення про відображення в бухгалтерському обліку окремих операцій [Електронний ресурс]: Лист НБУ 28.12.2009 №12-111/1788-24217. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>